

Дефиницията на истината като теория за значението (Тарски, Дейвидсън)

Евгени Латинов

В статията се представя начина, по който Тарски дефинира понятието за истина, както и идеята на Дейвидсън тази дефиниция да се използва като теория за значението, след което се дават аргументи за това, че идеята на Дейвидсън е погрешна. В тази връзка се защитава тезата, че понятията *условия за истинност* и *условия за удовлетворимост* са модални понятия, както и че материалната еквивалентност (истинностно-функционалният логически съюз отговарящ на израза „ако и само ако“) не изразява *необходимо и достатъчно условие*.

В статията „Понятието за истина във формализираните езици“¹ Алфред Тарски показва как предикатът „е истинно“, отнасян към изреченията на даден език, може да бъде *дефиниран* в рамките на друг език (евентуално включващ първия). Според Тарски езикът, за който може да се даде такава дефиниция, задължително трябва да е някакъв формален език, доколкото във формалните езици има изчерпателни и ясни синтактични правила. Наличието на такива правила според него е важно условие за възможността на дефиницията на истината. Причината за това е, че дефиницията е *рекурсивна*, поради което това, дали дадено по-сложно изречение е истинно, или това, дали даден по-сложен предикат (отворено изречение) се удовлетворява от дадени обекти, зависи от истинността на изреченията или от удовлетворимостта от обекти на предикатите, които участват в тях, а това от своя страна зависи от синтактичните правила, управляващи образуването на съставните изрази от по-прости изрази. Второ важно ограничение върху езика, *за който* Тарски показва как да бъде дадена дефиниция на понятието за истина (така наречения „обектен език“), е, че той трябва да е съществено по-беден от езика, *в който* се дава дефиницията (така наречения „мета-език“). Например мета-езикът очевидно трябва да съдържа предиката „е истинно“ (отнесен към изречения), тъй като даваната дефиниция е именно за този предикат, докато, както показва Тарски, ако обектният език съдържа този предикат и по някакъв начин разполага със средствата да говори (директно или

---

¹ „Der Wahrheitsbegriff in den formalisierten Sprachen“, *Studia Philosophica* 1 (1936), S. 261–405 (немски превод на текст, излязъл през 1933 г. на полски). На английски: „*The concept of truth in formalized languages*“, в *Logic, semantics, metamathematics*, Oxford, 1956.

индиректно) за собствените си изрази, се получава противоречие. Очевидно следствие от това е, че не бихме могли да дадем дефиниция на истинната за един език в рамките на същия език (езикът, за който даваме дефиницията, трябва да е най-много фрагмент от езика, чрез който я даваме). Богатството на естествените езици (това, че съдържат предиката „е истинно“ и могат да говорят за собствените си изрази), многозначността на използваните изрази, неопределеността на синтактичните им правила, всичко това е причина Тарски да смята, че няма надежда за формулиране на удовлетворителна дефиниция на понятието за истина за тях. При формалните езици обаче тези пречки могат да бъдат избегнати и Тарски показва как може да бъде дадена удовлетворителна дефиниция на понятието за истина за тях.

В статията си „Истина и значение“² Доналд Дейвидсън излага тезата, че дефиницията на истината на Тарски за някакъв език може да изпълнява функцията на *теория за значението* за този език. Дейвидсън е ръководен от идеята, че една удовлетворителна теория за значението на изразите на даден език трябва да дава възможност значението на всяко изречение от безкрайно многото възможни изречения в езика да бъде ефективно определяно от значението на съдържащите се в него по-прости изрази. Той смята, че теории за значението, които разглеждат значенията на изразите като някакви *неща* (entity), същности, не могат да направят това и че дефиницията на истината на Тарски прави именно това по отношение на един формален език, без да разгледа значенията като неща (всъщност без изобщо да говори за „значения“). За разлика от Тарски обаче Дейвидсън не иска да ограничава дефиницията на истината само до формалните езици. Макар да отчита тежестта на съмненията на Тарски относно възможността за дефиниция на истината за естествените езици, Дейвидсън предлага стратегия за (поне частично) избягване на проблемите.

Като се абстрахирам от въпроса за приложимостта на метода, използван от Тарски, върху естествените езици, ще дам аргументи, че *самата идея* на Дейвидсън дефиницията на истината на Тарски да бъде разглеждана като теория на значението (при някакво интуитивно приемливо разбиране за „значение“) е

---

² “Truth and Meaning“, *Synthese*, 17, 1967. Български превод: Дейвидсън, Д., „Истина и значение“, в *Философия на логиката II*, Полименов, Т. и др. (съст.), Изток-запад, София, 2008 г.

погрешна.³ Тази критика в същото време ще ми послужи да дам аргументи за това, че понятията *условия за истинност на едно твърдение* и *условия за удовлетворимост на един предикат* са всъщност *модални* понятия, както и че материалната еквивалентност (логическият съюз отговарящ на израза „ако и само ако“) не изразява понятието за *необходимо и достатъчно условие*.

Първо накратко ще изложа как Тарски дефинира понятието за истина по отношение на един език и как Дейвидсън смята да използва тази дефиниция като теория за значението на същия този език.

Целта на Тарски е да дефинира предиката „*е истинно*“, отнасян към *твърденията* на някакъв формален език L (обектния език). Тази дефиниция се прави в друг, по-богат език M (мета-езика), който може да съдържа или да не съдържа обектния език, и в който (в случай, че не го съдържа) всеки термин или изречение от L трябва да може бъде преведен. За тази цел мета-езикът трябва да разполага със средства, които да позволяват в него да се говори за изразите на обектния език, т.е. средства, чрез които тези изрази да се описват структурно. Освен това мета-езикът трябва да включва езика на теорията на множествата, така че в него да е възможно да се говори за *поредици* от обекти, *множества* от изрази и т.н. Що се отнася до обектния език, като формален език в него се използва под някаква форма символиката на предикатната логика. Образоването на допустимите (правилно-образуваните) изрази на обектния език се подчинява на ясни и експлицитно формулирани синтактични правила, които дават възможност да бъдат дефинирани точно понятията *твърдение* (затворено изречение) *в L*, *предикат* (отворено изречение) *в L* и т.н.⁴ Конструирането на правилно-образуваните изрази на L се разглежда като управляван от синтактичните правила процес на образуване на нови изрази от вече образувани изрази, при който се тръгва от простите символи (буквите за предикати и индивидуалните променливи) и се стига до все по-сложни и по-сложни (съставни) изрази.

Понятията за *твърдение* (затворено изречение) и *предикат* (отворено изречение)

---

³ Подобна критика прави J. Foster ("Meaning and truth theory", в *Truth and meaning*, Clarendon Press, Oxford, 1976).

⁴ Тарски използва друга терминология. Вместо „отворени изречения“ или „предикати“, той използва израза „сентенциална функция“ (sentential functions), като разглежда затворените изречения (твърденията) като частен случай на сентенциалните функции – тези, които имат 0 свободни променливи.

се дефинират като първо се определя кога участията на индивидуите променливи („ x “, „ y “, „ z “, ...) в даден израз са свободни и кога не⁵, след което *твърденията* на L се дефинират като правилно-образувани изрази, които не съдържат свободни променливи; отворените изречения (предикатите) съответно са правилно-образуваните изрази, които съдържат свободни променливи, и т.н.

Една дефиниция на истината би била коректна според Тарски, ако не води до противоречие и ако на нейна база за всяко възможно твърдение p от обектния език L в мета-езика M би могло да се изведе твърдението

(1) ' p ' е истинно, ако и само ако p'

където „ p' “ е структурно описание на твърдението p в мета-езика (например посочване на последователността на буквите и паузите, които го изграждат), а „ p' “ е *преводът* на p в M (в частност, ако L се съдържа в M , това може да е самото p).

Например ако L е формалният език на теория на множествата, M е всекидневният български език, а p е следното твърдение от теорията на множествата – „ $(\exists x)(x \in x)$ “, то би трябвало да е възможно на базата на една коректна дефиниция на истината за езика на теория на множествата да се изведе следното твърдение от всекидневния език:

„ $(\exists x)(x \in x)$ “ е истинно, ако и само ако има множество, което е елемент на самото себе си.

Ако L е фрагмент на естествения език (M), който съдържа твърдението „Снегът е бял“, на базата на една коректна дефиниция на истината за L в M трябва да може да се изведе твърдението

„Снегът е бял“ е истинно, ако и само ако снегът е бял.

Изискването към една коректна дефиниция на истината за даден език L , за всяко възможно твърдение p от L на нейна база да може да бъде изведено **(1)**, Тарски нарича „конвенция T “. Така че една дефиниция на истината по отношение на даден език L би била успешна, ако е логически коректна и удовлетворява конвенцията T . Освен непротиворечивостта понятието за логическа коректност

---

⁵ Свободни са, когато към тях не се отнася квантор.

включва, разбира се, това, в дефиницията да не се използва самият термин „истинно“, както и други близки недефинирани семантични понятия (като например това за *удовлетворимост на едно отворено изречение от обекти*).

Тарски успява да конструира такава коректна дефиниция за различни формални езици. Общата схема на дефиницията е, че първо се *дефинира* терминът „удовлетворява“ и на негова база се дефинира терминът „истинно“. Дефиницията е рекурсивна. Тръгва се от най-простите отворени изречения, състоящи се от прости предикати и индивидуални променливи, като се определя от кои обекти се удовлетворяват и от кои не. Например за отвореното изречение „ $x \in y$ “ от езика на теорията на множествата това определяне би могло да изглежда така:

„Произволно даване на стойности на променливите от L^6 удовлетворява „ $x \in y$ “, ако и само ако обектът, даван като стойност на „ x “, е *елемент* на обекта (т.е. множеството) даван като стойност на „ y “.“

По този начин за всички елементарни предикати от L в метаязика може да бъде определено кои предмети ги удовлетворяват и кои не. Важен момент тук е, че в самото определяне (т.е. в израза след „ако и само ако“) не се използват термините „истинно“, „удовлетворява“ или други термини, чието значение е зависимо от тях.

По-нататък в дефиницията на истината се формулират семантични правила, които показват как удовлетворимостта от обекти на един сложен израз зависи от удовлетворимостта от обекти на съставлящите го изрази. Такива например биха могли да бъдат следните две правила, отнасящи се до дизюнкцията и универсалния квантор:

„Някакво даване на стойности на променливите в L удовлетворява изразът „ $\alpha \vee \beta$ “, ако и само ако това даване на стойности удовлетворява α или β (или и двете).“

„Някакво даване на стойности на променливите в L удовлетворява израза „ $(x)\alpha$ “, ако и само ако всяко даване на стойности, което е същото като първото даване на стойности, с тази разлика, че евентуално дава друга стойност на „ x “, удовлетворява α .“

---

⁶ Едно определено даване на стойности на всички променливи в L обикновено се разглежда като функция с област променливите в L и поле от стойности – универсума на дискурса. Тарски не говори за функции, а за безкрайни поредици от обекти, но това са само технически различия.

Такива семантични правила се формулират за всички логически връзки и оператори, чрез които от по-прости изрази се образуват по-сложни (от тук идва и важноста синтактичните правила на L да са ясно и изчерпателно формулирани). Като резултат се получава рекурсивна дефиниция на термина „удовлетворява“, отнасян към обекти от универсума на дискурса и правилно-образувани изрази на L. Накрая терминът „истинно“ се дефинира на базата на термина „удовлетворява“ по следния начин:

„Някакъв правилно-образуван израз на L е истинен, ако и само ако няма свободни променливи (т.е. ако е твърдение) и се удовлетворява от *всички* давания на стойности на променливите в L.“

Тарски показва, че на базата на тази рекурсивна дефиниция на истината може да бъде изведена конвенцията T (общото положение **(1)** по-горе), което е индикатор, че дефиницията е материално коректна.

Тезата на Дейвидсън е, че дефиницията на истината на Тарски за един език L може да бъде използвана като теория за значението на изреченията на L. Това според него може да стане като вместо в дефиницията на истината да се предпоставя, както прави Тарски, понятието за *значение* (по-точно зависимото от него понятие за *превод*), за да се определи кога едно твърдение е истинно и кога не, в нея се предпостави понятието за *истина*, и на негова база се определи значението на всяко твърдение, като се определят *условията му за истинност*. Приемайки понятието за истина и неистина като първично, ако за едно изречение знаем кога е истинно и кога не, с това ние знаем неговите условия за истинност, а от там и неговото значение. Например ако не знаем немски, но знаем, че немското изречение „Schnee ist weiß“ е истинно *ако и само ако* снегът е бял, ние (според Дейвидсън) ще знаем *необходимото и достатъчно условие* за това, изречението „Schnee ist weiß“ да е истинно, т.е. ще знаем неговите *условия за истинност*, което, можем да приемем, означава, че ще знаем *значението* на това изречение.

„... очевидната връзка между дефиницията на истината от вида, за който Тарски показва как да бъде конструирана, и понятието за значение ... е следната: дефиницията работи като дава необходимите и достатъчни условия за

*истинността на всяко изречение, а да се дадат условията за истинност е начин да се даде значението на изречение.*⁷

Както показва цитатът позицията на Дейвидсън зависи от две тясно свързани една с друга предпоставки – че всяко едно от изреченията от вида „ p е истинно, ако и само ако p “, които съставят конвенцията T, дава *условията за истинност* на изречението ' p ', и че това става като с помощта на израза „ако и само ако“ (отговарящ на материалната еквивалентност „ $\equiv$ “ в пропозиционалната логика) се посочват *необходимите и достатъчни условия* за истинността на изречението ' p '.

След като изложих накратко как Тарски дефинира истината за един език и как Дейвидсън смята да използва тази дефиниция като теория на значението на изразите на този език, преминавам към това, защо според мен идеята на Дейвидсън е погрешна.

Наистина можем да приемем заедно с Дейвидсън, първо, че *значението* на едно изречение съвпада с неговите *условия за истинност* (като тук можем да добавим и че значението на един предикат (отворено изречение) съвпада с неговите *условия за удовлетворимост*) и, второ, че условията за истинност (удовлетворимост) се определят като се посочват *необходими и достатъчни условия* за истинността (удовлетворимостта) на изречението (предиката). Дали обаче *значенията* (т.е. *условията за истинност* или *условията за удовлетворимост*) на изразите от обектния език могат да бъдат дадени в мета-езика посредством твърдения, съдържащи само материалната еквивалентност „ако и само ако“, каквито са твърденията от конвенцията T? Или, иначе казано – дали този логически конектор служи за изразяване на необходимо и достатъчно условие? Отговорът, според мен, е категорично „не“. Нека да видим защо.

Тарски включва в конвенцията T само такива съдържащи материална еквивалентност твърдения, в които ' p ' е затворено изречение. Тъй като обаче основната тежест в дефиницията на истината се носи от дефиницията на

---

⁷ Davidson, D., "Truth and Meaning", in *Inquiries into Truth and Interpretation* (Second Edition), Clarendon Press, Oxford, 2001, p. 24. Преводът е на Благовест Моллов, *Философия на логиката II*, стр. 214.

понятието за удовлетворимост, аз ще говоря за конвенцията Т така че все едно тя включва и твърдения, в които 'р' е отворено изречение⁸.

В изреченията съставлящи конвенцията Т от едната страна на „ако и само ако“ стои структурно описание на едно (отворено или затворено) изречение заедно с утвърждаването, че то е истинно или че се удовлетворява от някакви обекти, а от другата страна стои негов *превод* в мета-езика. Например следното твърдение би могло да бъде част от конвенцията Т по отношение на една дефиниция на истината, в която обектният език е немски, а мета-езикът – български:

(2) „*x ist größer als y*“ се удовлетворява от произволни обекти *a* (на мястото на „*x*“) и *b* (на мястото на „*y*“) ако и само ако *a* е по-голямо от *b*.

Вярно е, че *условията за удовлетворимост* (а от там и *значението*) на немския (двуместен) предикат „*ist größer als*“ биха могли да се определят с помощта на неговият превод на български (предикатът „е по-голямо от“), друг е въпросът обаче, дали самото твърдение **(2)** го прави.

По същия начин следствие от същата дефиниция на истината би било твърдението

(3) „*Zu jedem Objekt gibt es ein größeres*“ е истинно, ако и само ако от всеки обект има по-голям обект.

Българското изречение „От всеки обект има по-голям обект“, което стои от дясната страна на „ако и само ако“ в **(3)**, наистина би могло да се използва за да се определят с него *условията за истинност* (а от там и *значението*) на немското изречение „*Zu jedem Objekt gibt es ein größeres*“, тъй като е негов превод на български. Не е вярно обаче нито че твърдението **(3)** определя *условията за истинност* (а значи и *значението*) на „*Zu jedem Objekt gibt es ein größeres*“, нито че твърдението **(2)** определя *условията за удовлетворимост* (а значи и *значението*) на „*größer als*“. Това най-добре може да се покаже чрез *reductio ad absurdum* аргумент. Излагайки този аргумент да приемем, че твърденията от вида на **(2)** и

---

⁸ Когато 'р' е затворено изречение, от лявата страна на материалната еквивалентност в едно твърдение от конвенцията Т стои изречение, в което се казва, че 'р' е истинно, а когато 'р' е отворено изречение, от лявата страна на материалната еквивалентност стои изречение, в което се казва, че 'р' се удовлетворява от някакви обекти.

(3) определят значението (условията за истинност или удовлетворимост) на съответните изрази. В своята дефиниция на истината Тарски използва понятието за *превод* на някакъв израз от един език в друг. Това понятие зависи от понятието за *значение*. Изразът S_2 от езика L_2 е (правилен) превод на израза S_1 от езика L_1 , когато S_1 и S_2 имат *едно и също значение*. Когато обектният език не е част от мета-езика, в твърденията от конвенцията Т фигурират *преводи* на съответните изречения или предикати от обектния език в мета-езика, както това е направено в (2) и (3). Затова имплицитно дефиницията на истината на Тарски е зависима, поне в случая, когато обектният език не е част от мета-езика, от понятието за значение. Това не е проблем за дефиницията на Тарски, доколкото той дефинира термина „истинно“, а не термина „значение“. Дейвидсън обаче иска да използва рекурсивната дефиниция на истината на Тарски за даден език като *теория на значението* за този език. Доколкото функцията на тази теория е да определи значението на всеки един израз от езика, *при самото това определяне* тя не може да се позовава на значението на същия този израз (по простата причина, че преди това определяне да е факт значението не е известно), нито на зависими от него понятия, като понятието за негов *превод*. (Дейвидсън е наясно с това.) От това следва, че ако теорията на значението, имаща формата на дефиниция на истината, съдържа повече от едно твърдения от вида

(4) t се удовлетворява от произволни обекти $a_1, a_2, \dots, a_n$ ⁹, ако и само ако за тях е изпълнено p

с един и същ термин t в тях или повече твърдения от вида

(5) s е истинно, ако и само ако p

с едно и също изречение s в тях, като в същото време на мястото на „ p “ в различните твърдения са формулирани различни условия, теорията за значението няма право да твърди, че в някои от тези твърдения изразът на мястото на „ p “ е *превод* на t или на s , а в другите не е, нито че в някои от тези твърдения изразът на мястото на „ p “ изразява по-добре от другите *значението* на t или на s . Всичките тези твърдения, доколкото се приемат за истинни от теорията за значението, са равноправни и би трябвало (според допускането ни)

---

⁹ n на брой обекти отговарят на общия случай за t – случаят, когато той е n -местен предикат.

да определят по някакъв начин условията за удовлетворимост на t или условията за истинност на s , а доколкото теорията слага знак за равенство между *условия за удовлетворимост* и *условия за истинност* от една страна и *значение* от друга, всички те би трябвало да определят значението на t и на s .

На базата на дефиницията на истината на Тарски за даден език (която сега разглеждаме като теория за значението на този език) могат да бъдат *логически изведени* безкрайно много твърдения от вида на **(4)** и **(5)**, в които t и s са едни и същи, а p е различно. Единственото нещо, което е нужно, за да изведем от едно конкретно твърдение с формата на **(5)** най-различни други такива твърдения, в които s е същото, а p е различно, е p в началното твърдение да е истинно или неистинно изречение в рамките на цялостната ни теория. (Няма да можем да изведем такива твърдения единствено ако не знаем истинностната стойност на p .) Под „нашата цялостна теория“ разбирам съвкупността от утвърдените научни теории, както и съвкупността от общоприетите факти във всички области на живота. Истинни изречения от гледна точка на цялостната ни теория са например „Снегът е бял“, „Няма най-голямо просто число“, „Париж е столицата на Франция“, „Всички тела се привличат“ и т.н. (Ако приемем за истинна дадена теория за значението, нейните твърдения също ще станат част от цялостната ни теория.) Неистинни са например „Снегът е зелен“, „ $2+2=5$ “, „Германия има излаз на Средиземно море“ и т.н. Изречения, чиято истинностна стойност не е известна в рамките на цялостната ни теория, са например „Всяко четно число е сума на две прости“ (предположението на Голдбах), „Вселената ще се разширява до безкрайност“, „Съществува извънземен живот“, „В деня, в който се е родил Сократ, в Атина е валило дъжд“ и т.н.

Въпросните следствия от всяко едно твърдение с формата на **(5)** се получават по следния начин. Съгласно законите на пропозиционалната логика, следната схема за извод е логически валидна

(6)

$$\begin{array}{c} p \equiv q \\ q \\ r \\ \hline p \equiv r \end{array}$$

Следователно ако приемаме за истинни твърденията „ p , ако и само ако q “, q и r , то трябва да приемем за истинно и твърдението „ p , ако и само ако r “. Но това значи, че ако в разглежданата теория за значението присъства твърдението „‘Снегът е бял’ е истинно, ако и само ако снегът е бял“ (в (6) то отговаря на „ $p \equiv q$ “), като логическо следствие от него трябва да приемем за истинно и всяко едно от твърденията „‘Снегът е бял’ е истинно, ако и само ако r “, където r е заместено с произволно изречение, което смятаме за истинно в нашата цялостна теория – например „‘Снегът е бял’ е истинно, ако и само ако няма най-голямо просто число“. Доколкото (според допускането ни) такова твърдение се отнася до определянето на условията за истинност на „Снегът е бял“, то би трябвало да е част от теорията на значението за езика, от който „Снегът е бял“ е част, и, както вече стана дума, би трябвало да бъде разглеждано на равна нога с твърдението „‘Снегът е бял’ е истинно, ако и само ако снегът е бял“ – не можем да казваме, че едното се отнася до *значението* на „Снегът е бял“ в по-голяма степен отколкото другото. И двете твърдения определят по някакъв начин условията за истинност на „Снегът е бял“. Но това значи, че такава теория за значението ще определя условията за истинност на всички твърдения от обектния език, които смятаме за истинни, като едни и същи – това са тези условия за истинност, които отговарят на съвкупността на всички изречения от мета-езика, които смятаме за истинни. Поради съвпадението на понятията *условия за истинност* и *значение* това значи, че всички изречения от обектния език, които смятаме за истинни, трябва да имат едно и също значение. По същия начин лесно се вижда, че същото важи и за всички изречения на обектния език, които смятаме за неистинни в рамките на цялостната ни теория. Причината е, че в пропозиционалната логика е логически валидна също и следната схема за извод

(7)

$$\begin{array}{l}
 p \equiv q \\
 \sim q \\
 \sim r \\
 \hline
 p \equiv r
 \end{array}$$

Следователно ако разглежданата теория за значението е тази за българския език, формулирана на български, и съдържа например твърдението „‘Снегът е зелен’ е истинно, ако и само ако снегът е зелен“, то тя трябва да съдържа и всички

твърдения от вида „Снегът е зелен’ е истинно, ако и само ако r “, където „ r “ стои на мястото на произволно изречение, което смятаме за неистинно в нашата цялостна теория, например „Снегът е зелен’ е истинно, ако и само ако Лондон е столица на Франция“. Получава се, че условията за истинност, а от там и значенията, на всички изречения от обектния език, които смятаме за неистинни, са едни и същи – те са определени от съвкупността на всички неистинни според цялостната ни теория изречения от мета-езика.

Аналогично следствие от теорията за значението, предлагана от Дейвидсън, е налице и по отношение на общите термини (предикатите). Ако в рамките на цялостна ни теория два общи термина от обектния език имат един и същ обем, би излязло, че имат едни и същи условия за удовлетворимост, т.е. едно и също значение. Като пример може да вземем „същество с бъбреци“ и „същество със сърце“¹⁰. В предикатната логика е валидна следната схема за извод:

(8)

$(x)(Fx \equiv Gx)$	За всяко x Fx , ако и само ако Gx .
$(x)(Gx \equiv Hx)$	За всяко x Gx , ако и само ако Hx .
$(x)(Fx \equiv Hx)$	За всяко x Fx , ако и само ако Hx .

Ако интерпретираме „ Fx “ в нея с отвореното изречение „ x удовлетворява общия термин ‘същество със сърце’“, а „ Gx “ – с „ x е същество със сърце“, първата предпоставка в **(8)** ще се превърне в твърдение от вида на **(4)**, отнасящо се до удовлетворимостта на общия термин „същество със сърце“:

(9) Каквото и x да вземем, x удовлетворява общия термин „същество със сърце“, ако и само ако x е същество със сърце.

Ако след това интерпретираме „ Hx “ с „ x е същество с бъбреци“, втората предпоставка в **(8)** ще се превърне в истинното от гледна точка на цялостната ни теория изречение

(10) Всяко същество със сърце е същество с бъбреци, и обратно.

От **(9)** и **(10)** на базата на схемата за извод **(8)** логически следва твърдението

---

¹⁰ Известен пример на Куайн от „Две догми на емпиризма“.

„Каквото и x да вземем, x удовлетворява общия термин ‘същество със сърце’, ако и само ако x е същество с бъбреци.“

Приемайки (в съответствие с нашия *reductio ad absurdum* аргумент), че твърдения от вида на (4) и (9) определят в мета-езика *условията за удовлетворимост* (т.е. значението) на предикатите от обектния език, ще получим, че всички общи термини от обектния език, които в рамките на цялостната ни теория имат един и същ обем, имат едни и същи условия за удовлетворимост и, следователно, едно и също значение.

В основата на заблудата, че теория за едно екстензионално понятие, каквото е понятието за *истина*, може да играе ролята на теория за едно интензионално понятие, каквото е понятието за *значение*, изглежда стои недостатъчното изясняване на това, какво се има предвид с изразите „условия за истинност“ и „условия за удовлетворимост“, от където идва погрешното приемане, че условията за истинност и удовлетворимост могат да бъдат определяни само чрез използването на съюза „ако и само ако“, разбран като материална еквивалентност. По-внимателният анализ би показал, че това което имаме предвид с изразите „условия за истинност“ и „условия за удовлетворимост“ предполага отнасяне към различни *възможни ситуации* (*възможни светове*). Знанието на условията за истинност на едно изречение не е знание за това, дали изречението е фактически истинно, или не (с други думи не е знание за това, дали е истинно, или не в нашия възможен свят или в тази конкретна ситуация). То е знание за това, дали изречението *би било* истинно, или не в най-различни *възможни ситуации* (*възможни светове*), без значение дали е фактически истинно, или не. Например ние много добре разбираме значението на изречението „В деня, когато се е родил Сократ, в Атина е валиял дъжд“, въпреки че никога няма да знаем дали е фактически истинно, или не. Проблемът с горните абсурдни следствия от теорията за значението, предлагана от Дейвидсън, е, че съюзът „ако и само ако“, разбран като логическия съюз „ $\equiv$ “, така да се каже оперира само в един възможен свят. За да могат чрез него да се изразят *условията за истинност* на дадено изречение или *условията за удовлетворимост* на даден предикат, той трябва да бъде отнесен към най-различни възможни ситуации (*възможни светове*). Затова условията за истинност например на изречението

„Вали сняг“ биха могли (нека приемем това) да бъдат определени чрез твърдението „Изречението ‘Вали сняг’ е истинно в която и да е възможна ситуация, ако и само ако в тази възможна ситуация вали сняг“, а условията за истинност на изречението „Снегът е бял“ – чрез твърдението „‘Снегът е бял’ е истинно в който и да е възможен свят, ако и само ако в този възможен свят снегът е бял“. Ако обаче не се разглеждат в контекста на различни възможни ситуации (възможни светове), за които и да било две изречения е достатъчно и двете да са фактически истинни или и двете да са фактически неистинни, така че като ги свържем със съюза „ако и само ако“ да получим истинно твърдение. Изреченията „Снегът е бял“ и „Париж е столица на Франция“ обаче имат различни условия за истинност, въпреки че твърдението „Снегът е бял, ако и само ако Париж е столица на Франция“ е истинно, защото можем да си представим възможна ситуация (възможен свят), в която например „Снегът е бял“ е истинно изречение, но „Париж е столица на Франция“ не е. Затова условията за истинност (значението) на едно изречение вероятно биха могли да бъдат определени като съвкупността от истинностните му стойности във всяка възможна ситуация (възможен свят).¹¹ Така че можем да приемем, че две изречения p и q имат едни и същи условия за истинност, т.е. едно и също значение, не когато е истинно твърдението „ p , ако и само ако q “, а когато е истинно твърдението „Във всяка възможна ситуация (възможен свят) важи: p , ако и само ако q “, т.е. когато е истинно твърдението „по необходимост, p ако и само ако q “ (в символиката на модалната логика – „ $\Box(p \equiv q)$ “). По същия начин не е вярно, че термините „същество със сърце“ и „същество с бъбреци“ имат едни и същи условия за удовлетворимост, въпреки че твърдението „Каквото и нещо да вземем, то е същество със сърце, ако и само ако е същество с бъбреци“ е истинно, защото можем да си представим възможен свят, в който това твърдение не е истинно. Изразено символно: термините F и G имат едни и същи условия за удовлетворимост, не когато е изпълнено „ $(x)(Fx \equiv Gx)$ “, а когато е изпълнено „ $\Box(x)(Fx \equiv Gx)$ “.

Зависимостта на понятията *условия за истинност* и *условия за удовлетворимост* (а от там и приравняването с тях понятие за *значение*) от контекста на някакви

---

¹¹ Друг е въпросът, че семантиката на модалната логика (семантиката на възможните светове) съвсем не е безпроблемна.

възможни ситуации или възможните светове са причина дефиницията на истината на Тарски да не може да се използва като теория за значението. В твърденията от конвенцията Т в дефиницията на Тарски не става въпрос за възможни ситуации или възможни светове, там всичко така да се каже се развива в нашия възможен свят. Като резултат тези твърдения нито определят условията за удовлетворимост (т.е. значението) на предикатите, нито условията за истинност (т.е. значението) на изреченията от обектния език.

Показаните абсурдни следствия от предлаганата от Дейвидсън теория за значението са възможни, защото тази теория предполага, че твърденията от конвенцията Т (използвайки само материалната еквивалентност „ако и само ако“) определят *условията за истинност (или условията за удовлетворимост)*, т.е. *значението* на съответните структурно описани изрази от обектния език. Същите твърдения, от рода на „Снегът е бял‘ е истинно, ако и само ако Париж е столица на Франция“, могат да бъдат изведени и от дефиницията на истината на Тарски, стига обектният език и мета-езикът да включват съответните изречения. За дефиницията на истината обаче това не е проблем, защото тези следствия се съгласуват с понятието за истинност и неистинност на едно изречение (едно екстензионално понятие).

По-горе цитирах следното изречение от „Истина и значение“

„... дефиницията работи като дава необходимите и достатъчни условия за истинността на всяко изречение, а да се дадат условията за истинност е начин да се даде значението на изречение.“

като доказателство, че Дейвидсън предполага следните връзки между понятията за *значение, условия за истинност, необходимо и достатъчно условие* и твърденията от конвенцията Т:

- a) *Значението* на едно изречение съвпада с неговите *условия за истинност*.
- b) Да се посочат *условията за истинност* на едно изречение е същото като да се посочи *необходимо и достатъчно условие* за това, то да бъде истинно.
- c) Посредством материалната еквивалентност (отговаряща на съюза „ако и само ако“) едно изречение от конвенцията Т посочва *необходимо и достатъчно условие* за това определено изречение да бъде истинно.

Ние приехме а) и б) за истинни и, както се надявам, показахме, че, тъй като използва само материална еквивалентност, едно твърдение от конвенцията Т не е способно да даде условията за истинност на изречението, за което говори. Въз основа на б) от това следва, че с) е погрешно – тъй като използва само материална еквивалентност, едно твърдение от конвенцията Т не е способно да даде *необходимо и достатъчно условие* за истинността на изречението, за което говори. Тази неспособност не е свързана с понятието за *истина*, а с понятието за *необходимо и достатъчно условие* – по принцип материалната еквивалентност не изразява необходимо и достатъчно условие. Ако изразяваше, всяко изречение от вида „ $p \equiv q$ “ („ p ако и само ако q “) щеше да може да се перифразира с изречението „ p е необходимо и достатъчно условие на q “. Че това не е така се вижда лесно с примери. Съгласно таблицата за истинност на „ $p \equiv q$ “ изречение с такава форма ще е истинно, ако и двете изречения (p и q) са истинни или ако и двете са неистинни. Но тогава (ако приемем, че „ $\equiv$ “ изразява необходимо и достатъчно условие) излиза, че положението на нещата, че две плюс две е равно на четири е необходимо и достатъчно условие за това, Париж да е столица на Франция. Това очевидно не отговаря на интуитивното ни понятие за необходимо и достатъчно условие. Както понятията *условия за истинност* и *условия за удовлетворимост* понятието *необходимо и достатъчно условие* е модално понятие – изречение от вида „ p е необходимо и достатъчно условие за q “ изразява същото като „ $\Box(p \equiv q)$ “, а не същото като „ $p \equiv q$ “.